

ADORJÁNI PANNA

REBARBARÁK, REGÉNYEK, AUSTENEK

Jane Austen levelei

■ Néha eszembe jut, hogy milyen hátatlan munkája lesz a jövő irodalom- (és nemcsak) történészeinek, akiknek a naplókön, személyes és hivatalos levelezéseken, e-maileken túl immár Facebook-csetelések és egyéb internetes lábnymok tömkelegét kell átnyálazniuk egy-egy kutató író, költő, miegymás életének és munkásságának feltárásához. Egy olyan világban, ahol az átlaginternetező pár év leforgása alatt könnyűszerrel halmoz fel több tízezernyi üzenetet egyetlen személlyel az épen divatos szociális médián, a különféle kommentelésekről, mikroblogos csiripelésekről nem is beszélve, számtalan miniinformáció gyűjthető össze egy adott emberről. Persze kivételek mindig akadnak: olyanok, akik fittyet hánynak a kommunikációs módozatok megváltozott jellegére, és továbbra is maximum e-mailek elérhetőek, illetve olyanok, akik elvetemülten őrzik virtuális nyomaikat, és végrendeletükben azok használatára is részletesen kitérnek, esetleg haláluk előtt gondosan kitörlik magukat az internet beláthatatlan terének minden szegletéről. Egy bizonyos: egyre inkább bonyolódik az életrajziségről, (művészi) identitásról való gondolkodás, és látszólag mind a kommunikáció milyenségét, mind pedig saját magunk és életpillanataink lejegyzését illetően messze vagyunk attól az egyszerűségtől és letisztultságtól, amit mondjuk a 18. század eleji – levél- és naplóírásokon túl szinte teljes mértékben – offline létezés feltételez.

Mindezekhez képest meglepő, mennyire könnyedén transzponálható a mai létezésbe a *Jane Austen levelei*,

amely magyarul először 2014-ben jelent meg a Koinónia kiadó gondozásában. A leveleket Vallasek Júlia válogatta, fordította és látta el jelentős mennyiségű informatív lábjegyzettel, hogy az olvasó minél könnyebben feltalálhassa magát Jane Austen és családja személyes életterében. Az 1796-tól az író haláláig tartó időszakból beválogatott levelek nagy része Jane nővérének, Cassandrának szól, aki egyébként Austen halála után a levelek egy bizonyos részét megsemmisítette – Vallasek a könyv előszavában leírja, hogy a cenzúrázásnak valószínűleg inkább személyes okai voltak, mintsem az írói géniusz eltitkosításának szándéka. Austen tehát inkább tartozott azok közé, aki hátrahagyott nyomait és azok utóéletét tudatosan ellenőrizte és szervezte, és eszerint a végrendeletben a hagyaték őrzőjeként meghatalmazott nővér inkább végrehajtóként és nem önkényes akaratervényesítőként értendő. Mindenestre a szerkesztésnek köszönhetően igencsak megsoványodott az amúgy sem túl terjedelmes Austen-hagyaték, amely első ránézésre csevegő hangvételű személyes levelek egyhangú sora, aminek olvasása közben toporogva várjuk, hogy mikor derül már végre fény az austeni zsenire, az írói kulisszatitkokra és a magánéleti drámákra. A *Jane Austen levelei* ennél azonban sokkal izgalmasabb, és pontosan a látszólagos egyszerűsége és lényegtelensége miatt: ami ugyanis érdektelen mellébeszélésnek hat, nem más, mint az írói/művészi létezés jogos és találó demitizálása.

Jane Austen leginkább a családtagjainak, túlnyomórészt nővérének címe-

zi a leveleit, amelyekben az élete legkülönbébb részletei jelenítődnek meg: a bálók, séták, összejövetelek és egyéb társasági események alapos leírásától a családi események és családtagok hogylétéről való beszámoláson keresztül a személyes benyomások és vélemények kifejtésére mind sor kerül ezekben a szövegekben. A Vallasek által „telefonbeszélgetések írásos változataihoz” hasonlított, de talán a chat-beszélgetésekkel inkább összevethető levelek mind a laza formát és beszédmódot, mind pedig a választott témaköröket illetően könnyen átfordíthatóak arra, ahogyan ma kommunikálunk életünk különféle tapasztalatairól. Revelatív hatású szembesülni azzal, hogy mennyire hasonló dolgok foglalkoztatják és alkotják egy 19. század eleji fiatal nő életét; az egyértelmű társadalmi, történelmi és technikai változásokon túl tulajdonképpen nemigen változott az a mód, ahogy a mindennapi teendők, szerelmi életről, személyes problémákról való beszélgetés vagy a különféle alakokról és történésekről való mulatságos pletykázkodás folyik. A lényegtelen, de mégis elengedhetetlen dolgok már-már hihetetlen egyértelműséggel válnak felismerhetővé és átélethetővé.

Jane Austen leveleinek közelségét az is adja, hogy egyrészt hasonló társadalmi közeg tagja, mint a kötet feltételezett olvasói, másrészt Vallasek fordításában ezek a szövegek egyszerre őrzik a kor nyelvezetének sajátos jegyeit és stílusát, és szólnak rendkívül mai nyelven. Roppantmód rezonálnak az író mondatai női mivoltából kifolyólag is: felforgató erővel íródik újra a művész-zseni emblematikus alakja. Eszerint a csalódottság, hogy Austen szinte alig ír regényírói munkásságáról, vagy hogy kevésbé reflektál saját szerzőségére, voltaképpen egy olyan fiktví írói attitűd számonkérése, amely az alkotói identitást valamely patriarchális, heteroszexista konstellációban tételezi fel. A mindennapi létezés apró-cseprő gondjai alól felmentett, az elefántcsonttoronyba menekülő alkotó férfi

rideg és hierarchikusan megkonstruált képét egyszerre teszi semmissé és neveltségessé a szó szoros értelmében „down-to-earth” Jane Austen, aki – bár azt mondja, hogy „az írás lehetetlennek tűnik, ha az ember feje báránysültekkel és rebarbaraadagokkal van tele” – a lehető legátlagosabb körülmények között, az élet rendes menetében hozza létre az angol irodalom egyik legizgalmasabb életművét.

A levelek Vallasek által válogatott folyamában ugyanakkor igencsak érdekesítő végigkövetni azt az érési folyamatot, amelyet a regények egyébként önmagukban is képviselnek: az első szöveg húszéves, borzasztóan szerelmes és életteli Jane-je levélről levélre válik egyre ironikusabbá, mélyebbé és szikárabbá. Az utolsó levelekben már egy alaposan megbetegedett, békés és bölcs, de semmiképpen nem megkeseredett Jane-t látunk viszont, aki a tőle megszokott pontossággal és szorgalommal számol be a dolgok állásáról. Pár utolsó levél arról tanúskodik, hogy a végső leépülés előtt visszanyeri erejét, és meggyógyulni látszik, majd ezeket a szövegeket csend követi: a kötet Cassandra két levelével zárul, amelyben a csintalan és kedvenc Fanny unokahúgnak ad hírt a halálesetről. Elhallgat Jane Austen, és megszólal az eddig néma címzett, Cassandra, aki engedelmes részletességgel írja le az író utolsó óráit és elhalálozását. Az a szenttelen hangnem és nyers precizitás, amivel a testvére haláláról, illetve magáról a halottról ír, pontosan beletalál a könyvből felsejülő Jane Austen-i világba, ahol a dolgok egyszerre mutatkoznak rendkívül egyszerűnek és magától értetődőnek, de ahol a látszólagos könnyedség tulajdonképpen a kimondhatatlan mélység tünete, annak a felismerése, hogy az igazán lényeges dolgok a sorok között maradnak, a boríték lezárása után, belerekedve a levélíróba, akárcsak a tollba száradt tinta.

A *Jane Austen levelei* gyönyörűen felvázolt, részletesen megfestett és igencsak élethű portré a címszereplőről, amelyet azonban az utolsó pilla-

natban összemaszatolt a festő. A könyv olvasása során megismerjük nemcsak magát az író, de egész családját és szorosabb baráti körét is, és bár nem könnyű tájékozódni a nevek és történések rengetegében, mégis nagyon sok mindent megtudunk az íróról. A sűrű információadagolás és rengeteg részlet közepette azonban ahogy fel-felbukkan, úgy mindegyre el is tűnik ez az austeni arc: a megismerhetetlenség, az elrejtettség, a lényegi dolgok artikulálhatatlansága pregnánsan rajzolódik ki a levelekből. A kötet vége felé több hosszú levélben ad tanácsot Austen az írói szárnyait bontogató Anne unoka-

húgnak. Hihetetlen természetességgel javít, kommentál és tesz kritikai megjegyzéseket, és ezekből a részekből egyértelműen kiderül, hogy milyen hatalmas tudással és tehetséggel rendelkezik az írásról. A hangvétel ugyanakkor ugyanolyan humoros és letisztult, mint bármelyik másik levelében, mintha a rebarbaraadagok számolása és egy regényszereplő megalkotása ugyanaz a dolog volna. Ha tetszik, itt rejtőzik Jane Austen géniusza, abban, ahogyan sem írói tevékenységéhez, sem pedig alkotói létezéséhez nem rendel kiváltságokat vagy privilégiumokat: végzi a dolgát, mint mindenki más ezen a világon.

EVELIN WETTER: OBJEKT, ÜBERLIEFERUNG UND NARRATIV

Spätmittelalterliche Goldschmiedekunst im historischen Königreich Ungarn

[Tárgy, átörökítés és narratíva. Késő középkori
ötvösművészet a történelmi Magyarországon]

■ A németül *Denkmalerbe*, franciául *patrimoine monumental*, angolul *monumental heritage* megnevezésű *műemlékörökség* fogalom a különleges eszmei jelentőségű műemlékek együttesére vonatkozik, mely azonban nem korlátozódik egyszerűen a ténylegesen fennmaradt tárgyakra. Egy műnek ebbe a kizárólagos csoportba való felvétele sokkal inkább azt feltételezi, hogy kiindulópontja vagy projekciós felülete legyen a művészettörténet által folytatott vagy támogatott, különböző szándékú vagy színezetű diskurzusoknak.

Ezeknek a történelmi Magyarország ötvöstárgyait illető s azokat a mai napig kísérő diskurzusoknak a komplexitását aligha lehet felülmúlni. Egyrészt a királyságnak a török háborúk nyomán bekövetkezett felbomlása óriási vesztesé-

geket és a gyűjtemények jelentős elmozdítását eredményezte. Másrészt a kifejezetten soknemzetiségű és multi-konfessionális népesség a tárgyakhoz való viszonyulásnak meghatározó tényezőjévé vált. Az ebből adódó differenciált hozzáállás a tárgyakon végzett beavatkozásokban és a kísérő diskurzusokban egyaránt megnyilvánul. Ezenkívül a középkori ötvösmunkák, főként a közép-európai művészettörténet-írás alapításának és intézményesítésének korszakában, egyéb műtárgy-kategóriákhoz hasonlóan politikai érdekek által gerjesztett viták tárgyává váltak. Különösen a jelzés nélküli, az ötvösjegyet és a város jelvényét sem viselő ötvösmunkák kerültek e nemzeti színezetű viták középpontjába, amelyeket a felek saját céljaiknak megfelelően aknáztak